

RETALLS D'HISTÒRIA

Text: Jordi Galofré i Miquel Rustullet

Morir després de la guerra

Les víctimes del material bèl·lic abandonat

Com és ben sabut, alguns dels efectes més negatius de les guerres contemporànies són la gran capacitat destructiva del material bèl·lic utilitzat i les seves repercussions mortíferes sobre la població civil. Avui dia aquesta situació s'ha agreujat amb la utilització de les mines antipersona, que, abandonades massivament sobre grans extensions de terreny, cada any produeixen milers d'accidents que provoquen la mort o la mutilació de les persones que en són víctimes. Hi ha, però, una altra conseqüència d'aquest potencial destructor: els accidents causats pel material bèl·lic abandonat de manera no voluntària ni premeditada.

Les víctimes del material bèl·lic abandonat

Durant la Guerra Civil de 1936-1939 van ser moltes les bombes que van caure i no van explotar o les municions que es van abandonar en els diversos episodis de la retirada de l'exèrcit republicà, que per molts va ser precipitada. Aquests artefactes bèl·lics van restar mig enterrats, oblidats, amagats, però mantenien la seva potència destructiva. A Catalunya, en acabar-se la Guerra Civil, el terreny quedà ple d'aquestes trampes mortals, no sols en els llocs de batalla, sinó a tot arreu. I quan un pagès llaurava confiadament el camp, o quan un vailet trobava un objecte que li

criitava l'atenció i hi jugava amb inconsciència, es produïen els accidents, sovint mortals. La guerra ja s'havia acabat, però continuava provocant mort i destrucció.

Les víctimes provocades per aquests accidents foren nombroses. Fa anys el Centre d'Història Contemporània de Catalunya impulsà un treball de recerca, dirigit per Jordi Oliva, per recollir les dades sobre els soldats catalans morts al front i també sobre les víctimes d'aquest material bèl·lic. El resultat, pel que fa a les comarques gironines, es publicà a *El Punt*, l'estiu de 1996, i es recollí posteriorment en el llibre de Jordi Oliva, titulat *El cost humà de la guerra civil a les comarques gironines: combatents morts i víctimes del material bèl·lic abandonat*, publicat, també per *El Punt*, l'any 1999.

Tot i que l'estudi se centra fonamentalment en els combatents morts, ofereix també dades sobre la població civil morta per accidents derivats de la guerra a les comarques gironines, que ascendeix en total a 93 persones. Segons aquestes dades, la majoria d'accidents es produïren l'any 1939, però n'hi hagué també en anys posteriors, fins i tot en temps recents, com un cas que es produí a Llambilles, l'any 1992. La majoria de les víctimes van ser nens o nois, tot i que hi hagué també algunes nenes i alguns adults. La distribució per comarques és la següent: 32 víctimes mortals a l'Alt Empordà, 17 al Gironès, 15 a la Garrotxa, 11 al Baix Empordà,

8 a la Selva, 6 al Ripollès i 4 a la Cerdanya.

Els que van realitzar aquest treball van registrar una víctima a Banyoles, però com que aleshores la comarca de Banyoles encara formava part del Gironès, aquesta víctima va ser inclosa al Gironès. Quan es va fer l'edició d'aquest material, tot i que ja existia oficialment la comarca del Pla de l'Estany, Banyoles va seguir inclosa al Gironès, no se sap ben bé perquè. Segons les dades publicades en aquest treball, aquesta única víctima és un noi de 17 anys anomenat Roura, que va morir l'any 1942.

Les víctimes del Pla de l'Estany

Malauradament, però, aquest accident no va ser l'únic. El repàs sistemàtic dels llibres del Registre civil de tots els municipis de la comarca, ha permès rectificar i completar les dades sobre el noi esmentat i descobrir sis víctimes mortals més. En total, doncs, a la comarca del Pla de l'Estany va haver-hi set víctimes mortals del material bèl·lic abandonat, sis de les quals van morir el mes de febrer, tot just acabada la guerra a casa nostra. La setena va morir el mes de maig del mateix any. Vegem-ho en detall:

A Banyoles va morir, el 17 de febrer de 1939, **Pere Roura i Culubret**, de 14 anys, a causa d'una bomba abandonada on avui hi ha el carrer de les Prederes. Sembla ser que estava coberta per la palla i que va esclatar quan va ser enforcada de manera involuntària. Aquesta és la víctima que

s'esmenta al treball indicat, però no tenia 17 anys, sinó 14, i no va morir el 1942, sinó el 1939. Es dona la circumstància que un germà seu, Francesc, va estar internat al camp de concentració franquista de Deusto.

A Esponellà, van morir, el 10 de febrer de 1939, **Enric Solé i Mayolas**, de 8 anys, i **Josep M. Corcoy i Casanovas**, de 12 anys. Hi havia també una tercera persona, en Pere Quer i Mir, que llavors tenia 8 anys. El seu testimoni ens permet tenir coneixement de com van succeir els fets: «Els altres dos companys eren forasters: l'Enric havia vingut de Terrassa a casa dels seus oncles durant els mesos de la guerra i en Josep M. també era foraster, era el nebot de la mestra. Tots tres jugàvem a Cal

Carreter, a la carretera de Vilert, quan vàrem veure una bomba de les que havien deixat els rojos amb la fugida. Semblava un pot de conserva, tenia una cinta embolicada i la vam treure amb l'ajuda d'un ganivet que jo sempre portava a la butxaca, però no va explotar. Llavors la vam posar sobre una pedra, vaig agafar un roc i l'hi vaig llançar. L'explosió que es va produir va ser enorme. Els meus dos companys van morir a l'acte i jo vaig marxar corrents, espantat i ben brut de sang, fins que un home més gran em va aturar i va fer venir el doctor Ramiro perquè m'examinés. No hi va estar gaire, de seguida el van cridar per dir-li que no gaire lluny n'hi havia dos que estaven més malament que jo. Vaig estar entre 8 i 15 dies que no podia sentir res, el cap em feia molta fressa. A vegades he pensat que no vaig morir perquè la mateixa pedra que vaig llançar em va protegir de la metralla. No ho sé.»

A Serinyà, el 19 de maig de 1939, dos amics mentre pasturaven les vaques a tocar al bosc de Can Reixach van trobar una bomba. Un d'ells, en Menció Planella, el que en va sortir il·lès, va anar a casa seva a buscar un ganivet per poder-la manipular més bé. L'altre, en **Joan Parella i Masmijtjà**, d'11 anys, no va parar de remenar-la fins que li va explotar a les mans i li va causar la mort immediata i de forma molt destructiva.

El cas més dramàtic, però, és el que va tenir lloc a Corts, concretament a Can Penya, i que mereix una atenció especial perquè va afectar de ple a una família que va resultar greument colpida per la repressió franquista. Ens referim a la família del

dirigent republicà Jaume Pey i Serramitjana, nascut a Banyoles però que vivia a Corts i que al començament de la guerra fou nomenat cap del comitè antifeixista de Cornellà, i que va destacar pel seu paper conciliador davant l'actuació de grups d'incontrolats.

El dissabte 18 de febrer de 1939, els fills d'en Jaume, els germans **Martí i Narcís Pey i Angelats**, tot jugant pels volts de Borgonyà veieren un artefacte abandonat prop del pont de Borgonyà que els cridà l'atenció. L'agafaren i l'ensenyaren al seu padrí, que estava treballant al camp

En Joan Parella Masmijtjà, de Serinyà, que morí el 19 de maig de 1939, víctima del material bèl·lic abandonat durant la guerra, en una foto de grup de l'escola de Serinyà el curs 1935-1936, amb el mestre Ricard Pujol. Foto: Col·lecció família Parella Masmijtjà

Membres de la família Pey-Angelats amb motiu d'una trobada familiar, a Can Peña de Corts, segurament l'any 1938. Mesos més tard en aquest mateix lloc una bomba de mà causà la mort dels dos germans Martí i Narcís i la de la seva àvia Francesca Vila. Foto: Col·lecció família Maria Oliva Angelats

1. Jaume Pey Serramitjana / 2. Joaquim Oliva Noguer / 3. Magdalena Angelats Vila
 4. Francesca Vila Dalmau / 5. Dolors Angelats / 6. Joan Manau / 7. Narcisa Angelats Vila
 8. Maria Oliva Angelats / 9. Joan Pey Angelats / 10. Paquita Martorell Angelats / 11. Martí Pey Angelats / 12. Narcís Pey Angelats / 13. Joan Oliva Angelats

Fusells de l'exèrcit derrotat, amuntegats a la frontera francesa.
Foto: Album Souvenir de l'Exode Espagnole dans les Pyrénées Orientales

de les Vinyes. Malauradament, el padrí no hi donà cap importància i els nens van portar l'artefacte, que era una bomba de mà, a casa seva. Allí, juntament amb l'àvia, **Francesca Vila i Dalmau**, el van manipular i, fatalment, la bomba va explotar amb un resultat terrible. L'àvia, que tenia 70 anys, i en Martí Pey, de 8 anys, van morir a l'acte. El germà petit, en Narcís Pey, de 6 anys, va sobreviure a l'explosió i fou traslladat a l'hospital militar del monestir de Banyoles, però va quedar tan malferit que va morir tres dies després, el 21 de febrer. La tia de les criatures, **Magdalena Angelats i Vila**, que tenia 40 anys, va rebre de ple l'ona expansiva; els ulls li quedaren tan greument afectats que quedà completament cega, malgrat els esforços i les atencions que va rebre durant tot un any en una clínica de Barcelona. Un cosí dels nens, en Martí Manau Angelats, que havia vingut de Barcelona a passar una temporada a Corts, va resultar també ferit de poca consideració.

El nostre testimoni ha estat la Maria Oliva Angelats, que llavors tenia 18 anys, filla de la Magdalena Angelats i cosina dels dos germans morts. Recorda amb llàgrimes als ulls aquell esgarrifós dia: *"era dalt a casa, a Can Penya de Corts, que m'estava arreglant per anar a cosir a Banyoles, de sobte quan vaig sentir l'explosió vaig baixar corrents per veure què havia passat, davant aquella desgràcia vaig fer un crit tan fort que des del poble de Corts em van sentir. Vaig viure 8 dies molt afectada, amb l'espant a dintre sense voler tastar res de menjar. Una desgràcia molt forta."*

En aquest cas es pot ben dir que les desgràcies no vénen soles. En **Jaume Pey i Serramitjana**, que s'havia amagat quan les tropes franquistes van ocupar la comarca, va ser descobert i detingut —segurament

a causa d'alguna delació—, traslladat a la presó de Girona, sotmès a un consell de guerra i condemnat a mort. El 12 de maig de 1939 fou executat al cementiri de Girona. La vídua, Narcisa Angelats i Vila, hagué de sobreviure amb una gran pena: el marit afusellat, la mare i dos fills morts i la germana cega.

Més accidents

Les víctimes mortals del Pla de l'Estany, per tant, foren set i no una. En conseqüència, cal augmentar el total de víctimes de les comarques gironines fins a 99 persones. En el llibres del Registre civil no consten, però, els ferits. I n'hi van haver molts més. Esmentem només dos casos que van tenir lloc a Banyoles, l'any 1939, i que van afectar dos nens. El primer era Pere Freixes, en Xurrinc, que va trobar una bomba de mà de les dites de pot a les rodalies del monestir i que, en manipular-la, va esclatar i li va ocasionar ferides greus que, afortunadament, va poder superar. El segon va ser en Josep Torrent i Barba, el Mut, a qui una bomba de mà, de les dites de pinya, li va arrencar la mà.

Les conseqüències destructores del material bèl·lic és un «efecte col·lateral» especialment pervers, perquè incideix directament sobre la població civil, i sobretot sobre un segment d'aquesta població, els infants, i a més actua fonamentalment quan la guerra ja s'ha acabat. És una pàgina més del cost humà de la terrible tragèdia col·lectiva que es va iniciar ara farà 70 anys.

És possible que a la comarca s'hagin donat més casos d'accidents d'aquesta mena, dels quals no tenim constància perquè sovint la causa de la mort no quedava convenientment registrada. I, sens dubte, molts més casos de ferits més o menys greus. Per tal de deixar constància de tots aquests casos, demanem a tothom que, per tradició familiar o per altres fonts, tingui notícia d'algun altre accident provocat pel material bèl·lic abandonat, que ens ho comuniqui. Pot dirigir-se a:

Arxiu Històric Comarcal de Banyoles
Plaça de la Font, 11
17820 BANYOLES
Tel.: 972 572361